

Соколёнок

3/2021

МАЙ – ИЮНЬ

Лачын

ДАГЪЫСТАН РЕСПУБЛИКАЙН КЪОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

УРУСАТЫН

ПУШКИНИН

ЙЫГЪ

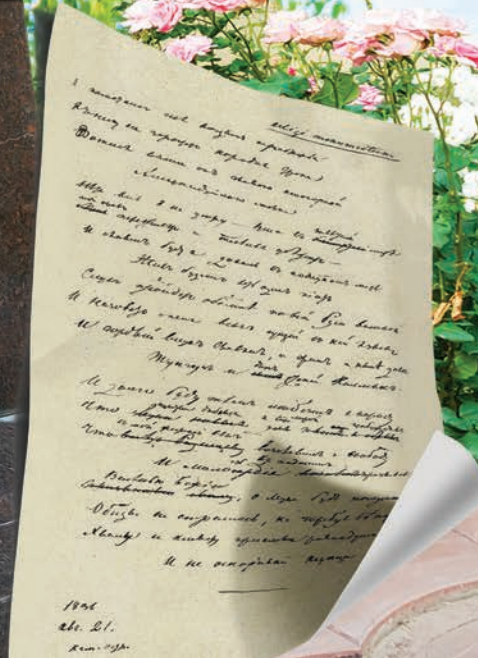
ДАГЪЫСТАНЕЕ

А.С. Пушкинин

едике ыхъайн

222 сеп

Пушкин

1-Май

Майни вузан цетдийн йыгъ, юхъбанин ишбы гийгъалан йыгъ вод

Цетда Совет Гьокуматыл` Майин 1-ни йыгъын байрам алгъавгъийн – 1917-ди сен, Октябърна революция тамувхъайле хъийгъа. МоскИвайни шагъарее 1918-ди сен цетда парад илгъечIу. Мани параде декъарше, едъарше хурун ушахарыб мыгабышеехъа гъавъы иштиракбы гъаъы. Манбыше джон фыкырбы

гьокуматни чIакIынбышилхъа гъихъар гъаъы. Инсанарше ишина вахт 15-ни саIаъаIтыле 8-ни саIаъаIтылхъа алгъеъэ ва хаишбы гъаъы. ХаIтда сенбына ман ишбы инсанаршис ыккани гадаыхъа деш. 1990-ди сен Совет Гьокумат дагъылмышхъа. Мани сен ахыреедын хаIдын парад илгъечIу. Къийна Россияйл` Майин 1-дийн йыгъ юххъанийн ишбышин йыгъ донан миллетбышин байрам вод. Гыргынбышис ман йыгъбы нубарак гъаъа джанана сагъвалла йикIена шадвалла аIрзы гъаъа.

Ачмышхъайни гъаваабышка,
Уфтан хъаъуйни хайбышка,
Нур гидхъуйни утагъбышка,
Хошба вухъе, гъу аIизна Май!

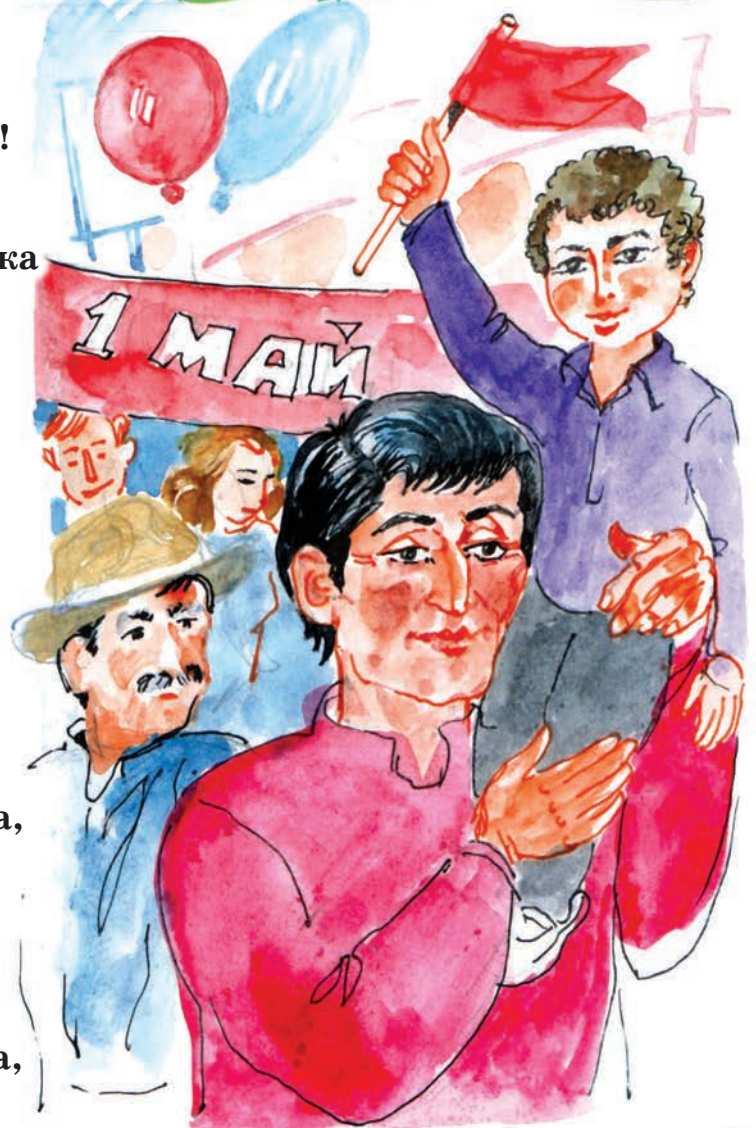
Шаираршди шечIбышка,
МаIаIллимаршди шуаIрбышка
Телебабышди гъаIрайбышка,
Хошба вухъе, аIизна Май!

Чолбы, ямаджбы кIатыл`да,
ЧIалаг, йиваар ярпагъыка,
ТIетI кIяыйни бытагъбышка,
Хошба вухъе, аIизна Май!

Истол хъавъы, йивык`авуб,
ИстIакIанмы гидкIын янык`,
Кабаб аххъы, цIайид авуд,
Хошба вухъе, аIизна Май!

Одхъан-илегъани кайифбышка,
Достаршди горышбышка
Хыл`аххъыйни мыкIаршика
Хошба вухъе, аIизна Май!

Шаир Сафарни шечIбышка,
Бул`булершни маIгънийбышка,
Чин гъаъани макъамбышка,
Хошба вухъе аIизна Май

9-Май ХаІбни Ватанни даІвЪэ ГЪамеебхЪайн ЙыгЪ водун

ГЪайни сен Майни 9-чил` ХаІбни Ватанни даІвЪэ
гЪамеебхЪайн 76-Ъэсын сен быкырхЪа. ДаІвЪийн
йишды халкъыс, Ватаныс халтда зарарбы гЪуво.
Мани даІвЪийн йишди оІлкайни хЪебЦал` мил-
лион меегани инсанна ыІмыр вукку. ДагЪыстанни
джаІмаІгЪаІтыныд мани даІвЪее иштирак гЪаЪый-
ин. ХаІпба джегЪилеер хаалхЪа сабкЫл деш. Са
хизан джаб авху деш даІвЪийн уцІур хЪидийдхЪы-
рийн. Хаа авхуйинбыше гЪарынкЪвее джоке аІхаІн
кумаг гЪувоин. Едьярше, баджеерше эскераршис
хаа иллеттуйни хЪайини ухарайке кЪуІмаІн тур-
сбы, хЪахЪалийбы, гЪоодхур оІтираЪыйнбы. Хи-
варшее гыргына иш едаршилхЪа авху вухЪа. ЙыхЪ-
бышихЪаб хаІпба ветеранар вухЪа. КЪийна шахЪаб
Ветеранар лап кЫлба воб авху. Ши гыргынбы ман-
бышды кЪайгЪвее аахвас вуккан. Манбышда иги-
тийвалла мыса джаб кІеливханаЪас вуккан деш.
АІзизин ветеранар! Вушун гыргынбы гЪамеебхЪай-
ни 76-Ъэсди сеника таІбрик гЪааЪанбы, шос джана-
на сагЪваала, йикІена шадваала аІрзу гЪааЪа.

Алмышкы Сафогу Ветеранар

ГьаИше шу лап кыл`ба воб алягва,
Нягасне шу сейрак вухья ветеранар?
ГьЫрмат, израт шол`мега ши гьааъа,
Нягасне шу сейрак вухья ветеранар?
ДяИвэ хайтда дагьамийваллабы кьаджы,
Джанеени дердбышике илгьебчИы,
Фыкырее ыхьмаххья, гьаИше игьебчИе,
КьаИсвалееъад уцIур гьыгьмагьа, ветеранар!
Хайтда шагьарбы, хиваар батмышхья,
Сел`хьинне чИийеле эб ахмышивхья,
Душманаар батмышавгьы, шунаб шадеебхья,
Зулумыка, зиллетыка игьебчИийн ветеранар!
Шол`мега джан гиххы ватандашеерше,
АИзизни чоджеерше,
гьамыд баджеерше,
Хьяхьялийбы, турсбы
гьагьы едьярше,
МыкIаалис, мысвалис
ооIбхийн ветеранар!
Самолетбы хайIбыше
иледахани вахтал`,
Окопееенче иляаккы
оIххьяIни вахтал`,
Пулеметни, топака ыIхийни вахтал`,
КьаIгьараман байдахыл`
хыл`нан ветеранар!
9-ын Май вушун аИзизын йыгь водун,
Душман быIркь хьягьуйн шадын йыгь водун,
Декьяршын, ед`яршын горушен йыгь водун,
АИзизинбышикIле кьооджи, кьивийхье ветеранар!
Вушда заIгьмаIт ненке джаб аIл`гьааIс деш,
Йишда Ватан душманыххья хтивлес деш,
КьаIгьараманда аIл`гьаIсын вушун сес,
Тебрик гьаагьа, гьамеебхьяйн ветеранар

Мишлеш

Мишлеш, Дагъыстанни Рутул районна эн хайна цайхбышда (йыхъбышда) хив вобна. Мани хивни дойна магъна гъалей шакле ашгарба вааца деш. Алимарше гъар джура, тасдик дехъайн фыкырбы эйги. Мишлешна хив дерйагъни акъвале 2240-л метрына ахтывалее вобна. Гъаваа кыдмина мыкбаба воохъе, юхъан серынба. Цайхенче Мишелешехъа 5 км, районни марказеенче 40 км йаххъын водун. Совет гъокуматни девырее манбы Аранеехъа Диндийни гадигъле ивийкар вухъа. Мишлешна хив Самур дамайни сагъниб солниб сурак вобна. Къузайни сурале манчихъаб сергъат Муслагъни хивни орушбышика, магърыбни сураке Коршни орушбышика, машрыкни сурале сергъат Азербайджан Республикайни Закалата районни Сувагълни орушбышика вобна. Мишлешихъад йиссейн таарых водун. Йиссейни таарыхни ылим ишбышди увгъойбышиква, Мишлешна хив къурмышивхъана саджигеехъа хурын убабы(хиваар) аликкы. Мишлешни хивее арабни мизел ойкнанан саватыкван инсанар огийл хайпа вухъа. Манбышди арее аалимарыб вухъа. Мани ишбышиква геллесди вахтал Бакриеванбы машхульвхъа. Гъар йиссейн хав, Мишлешни хивни таарыхна хазна вобна. Хивее гъацдед, караматбынани шейхын, Султан-шейх Эмирын зиярат водун. Махъа дердбышис дарман табалагъа гъар сен Урсиятыле, Азербайджаныле инсанар абайленбы. Манбышди увгъойка, Султан-шейх

Эмирни зияратыл гъеххъийн диялгбы, Аллагъее къабыл яъанбы. Хивни йыкънее манзик-муралийквана вобна. Мана гъамыб таарыхни гъайкалыс гъацде гысабоохъе. Мишлешни джамагъатын хайдын иштирак хайбни Ватанни даивъээ гъау. Манбышин хайпбананбы хъаахъа хъабы деш. Сабкыл хъабыйинбыб хивын тасаруфат къалхымышаъа, кюлхозее пешакарарна илемишеехъа, ва медын хивеедын санагъатбы гъау. Къийна Мишлешни хивыхъад джон администрацие водун. Хивын ярашугъ джон йыкнекин мактаб водун. Къийнад манбыше джон югун, гъапракатыкван мактаб, аладагъты гъувааджы водунбы. Мишлешни мактабни магъаллимарше хивыс, районныс, республикайс доюкан, билигикван дохтурар, инженерар, экономистар, юристар, ишкарар, алимар гъуво. Сувални магъаллее йыкнекин мактаб цетда Мишелеше ачмышхъа. Къийна сувални магъалле ман энке хайдын мактаб водун. Мишлеше югун болница водун. Хивыхъад хайдын ушахаршин бахче водун. Манчихъа гыргын шагъарбышеени ушабахчебышедын хьиннен шараитбыр водонбы. Мишлеше почта, клуб, китабхана, малдохтурун мактакъа, дукаанбы ишлемишеехъе вод. Мишлешин акъва джони хивееенче хъигъебчуин доюкан, гыпрматыкван инсанар вобунбы. Манбы са Дагъыстанее деш, Россияйни шагъарбышее, медни гъокуматбышее йыхъыбшин до ахты хъаъас чалышмишеебахъи воб. Гъар инсаныс вудж няа йешемишхъеер, джуна Ватан гыранба вобна, ши мана мысadjаб келивханагъас вуккан деш...

Курбан МАСАНОВ

Умар догтур

Атдалалий Гьаисил` дайикIле сиртыле балкан хьигъевчIу мее ацIахьайн, мана джуна мигъман УIмаIр ыхъай. Шадвалин гьинкъуни акъван ранг бадалхъайн. Къыйнийна хаIм гееб марахука вухьес. Мигъмане тезе хабарбы аллес. Гьаисил` даиее эйгье: «Хьунащце, мигъман ворнаыIхъаI. Симавар гивхье, кIумкIумеехъа геван чуру кIедче. Ниссеныке кьуцера гьаъасыд кIелихан гьымаъа. Дих, гьунар мигъманни гьихъа гьакIне. Эмийна балкан югни джиге оIркееъа. Эхъалийс мигъманыс хошгел`дийс хивын адамеера Гьаисил` даиееванкъаI абы. Мани хивееъаб УIмаIр дайийхъаб маIхуIбна гьыIрмаIт вухъа, яраб кIалхоз-садрыйхъаб вухъа вухъее. МанбышикIле УIмаIр дийий гафна устад хьинне, мал-дохтур хьинне, гьамыр джан-дохтур хьинне ацIа ыхъа. Хиледже вахтний мигъманар сана-санкъукIле кьидеоджен. КьоIдъэсди йыгъыл`, никIыке сугьоцассе, симавар хьоохъарый. Балкан атдамышавъу дарвазайни ыIмык` автIулуй. МичIеедийн кар одхъун, мигъманыкIва саламаттамышхъа дохтур КIуссурни бинабышылхъа айкIан. Даварар берайлхъа хъалессе дохур гьирхъыл`на. Каран тIаIгаIм одхъун, давараршыс веебар ыIхийхаI гибгъыл. Эхъалийс иш таамувхъана. Хоратыс геокIа кокна къарг, гьаъа манчика пешакарашын хинкIалбы. ХайIбышее са гымыл` деший. Вазын ишыгъ сувабышылхъа ачухда гидхъуйий. Бинайни гьихъийгъалла копкарый къалядкIу. Бухарайл` ооъаб къара чейданний хъоохъар. Са вахтал` са къоранайна вухъун

вукIар гибгъыл. Дезмышхъес даIхаI гиргъыл. Мана хаIм са дагъамийвалика алгъавъу, мичIеедийн ачмышехье. Пешакарар боIликбышикIва авайкIан. Бинайл` са хаIрна къорана, ыкIарна пешакар, мал-дохтур авху. ЧIирынкъуна гьаIл гьалаб пис хъувхъа. Къыздырма къалхмышывхъа, гьалята гиргъыл. Вухънен сагъын сура писда ыкIар гидгъыл. УIмаIр дайикIле чIирынкъуна тегьер къавджу ацIахъайн, гьуджоо ээхье ыхъай. Ман вухънен ыкIар апендецид ыхъа. Гедж гьаъээ, пешакар хъикIасда. Вахт авху дешдий. Манкъвее джулхъа маIгъсулийет аляатIу, мысляIгьаIтеехъа хъабыйнбы операция гьаъас. Телесюгда джун дохутурын дезгагъбы алхъаъы, къайнарни хьинееъад гьодгъул, хылепбы спиртыка гьодгъул, хайыр-дуIгаI фыкыреенче хъаIбхъыI, операция гьаъа гийгъал. Хъейибле саIгаIтна ман операция адкIын. Гыргына иш чини къайдайл` гъавъу, манчихъа гора чIирына, «шени дюн`йейлхъа» ааIани джигеенче сакIалаъы. Операциейле хъийгъа УIмаIр дохтурее са хаиш гьаъы: – Быкырра хъуваркас мее, хабар ненкъус джаб гьымааъа. Вал` мугъает ыхъе. Са уIл`джумыле гъу кIуну хьинне хъихъесда. КьоIдъэсди йыгъыл`, джун инсафыкан бордж быкыраъы, УIмаIр дохтур хивеехъа саркIыл`, хъарайле. ЧIирына хъуваркына. Ваз оIтмишивхъайле хъийгъа, мана хабар инсанаршикIле ваацIавхъа. Мани йыгъыле хъийгъа, УIмаIр дайикIле алибни дерайл`ни инсанарше йишда УIмаIр – дохтурва эйгье гибгъыл.

Кыдмийке хъидгъырийн чийе,
 Аляхъаъан юххъан водун,
 Чилле ыхъа къалятКивийнбы,
 Мугъур хъаъан юххъан водун.
 Кыбын тет гуккий аляды,
 Эва ыхы гуккейр сады,
 Хетда медын шитаар сады,
 Гьеква -гьеган юххъан водун.
 Тезе сеныс ишбы гъаъас,
 Ишилхъа ашкыламыш гъааъас,
 Багъбы гетас, некбы эзас,
 Гивгъал гъааъан юххъан водун.
 Клатыл`ни донена сува,
 Тет телейин эва хъова,
 Илеше темизна гъаваа,
 Мал ухъанан юххъан водун.
 Кыдим гамрабышил`гъуъу,
 Къатдихъын коч-кубур суъу,

Ейлягъылхъа гедж гъидуъу,
 Малбы хъайлен юххъан водун.
 Сюриббы сувалхъа саъан,
 Ёхаран малбы кок гъаъан,
 Мейвабы беслемиш гъаъан,
 Гъакки югун юххъан водун.
 Гучеера хъидкыр ичеерше,
 Гъакбы ыхийхаI едърше,
 Кумаг гъаъа адамеерше,
 Хайбы хъаъан юххъан водун.
 Йишин декъарий , чубара,
 Къазынджыс гъакын сабара,
 Пылын гяццыгы джибара,
 Сивийкалан юххъан водун.
 Тет-телебы ачмыш ыхъа,
 Сува чийе клатыл`хъыхъа,
 Гыргынкъун кейиф кок ыхъа,
 ЙикI шад гъаъан юххъан водун.

ЮГВАЛЛА ПИСВАЛЛА ГЪАМУВЪСЬЕС

Югун гъуьийнкъус югвалла,
Ман сакIы хъелен бордж водун,
Писын гъуьийнкъус югвалла,
Ман игитин бордж водун.

Югун гъуьийнкъус писвалла,
Писди инсанна иш воб,
КIеливхан гъавъий югвалла,
Пахыл` инсанна иш воб.

Югун гъеъеэ, югун ихъес,
Васда хаIбна гъуIрмат вобна,
Писын гъеъеэ, писын къаджес,
Джусда хаIбна баляа вобна.

Писынмееган авуд ахвас.
Югун манчиле гъам ыхъес,
Югун гъуьуна къаджийнкъаI,
Писын гъуьийнкъус наш хъыхъес.

Гъаммаше гъу югун гъеъеэ,
Кулле писвалаа мивийккан,
ГъаКIена, дурустна инсан,
ГъаIмаIхуIр ыхъес ыккан!

ЖИВАРШЕЕДЫН ДАВАТБЫ

Албгыралгым
Дагашев

Нягьаидий батрайда эйхьи,
Хиваршеедын даватбы.
Дюн`йебышилхъа к`бийххьи,
Хиваршеедын даватбы.

Гъвайг`ан ер-юз` сесеке,
Мыклааъа ед`ее, йичее, деккее.
Уфтанийвалихъа иляаке,
Хиваршеедын даватбы.

Табиятыке хъыхъа зал,
Ишыгъ гъели верг`ен, вузан.
Зиян дешын хъыхъее тозан,
Хиваршеедын даватбы.

Батрайба адамеер, едаар,
Эйхьи деш адатбы бадал.
Хъуледса йыг`на далбадал,
Хиваршеедын даватбы.

Сес` гъвайг`ан зурнабышин,
Шадехьи сувабы йишин.
Югваллабы к`араал` дешын,
Хиваршеедын даватбы.

Фазил Дашгай Чорый - Авуна - Жабар

Магъагдын марахукан до РыжикГылхъа йизди кГыл'ни йиче гихъы ыхъа. Манчыс ман до нишисмы гихъы зы шос хабар гъаъас. Са йигъыл' ши эхъалхъа мее аккас топ гывага вухъа. Лап марахукан оинбы ыхъа. Шас гыргын дюн'ейлинджад кар манке кГел'гъитхын ыхъа. Видж текба авхуйхъа гора РыжикГ йишди йокъ суралегъана, кГел'бышык авуб иливийкГар вухъа. Мана шека топ гывагасыб чалышмыш вухъана. Манчыс топ гывагуй гуджнада къабыл'хъайин. Мумкун вобна топ душманасыб гысаб гъавъу вухъес. Амма маГхуГд ыхъа РыжикГ ськГыл'ба къулайсыз вазиятейхъа гибхъу. Топак` хъигъна гигъибхъыйингъаГ РыжикГ гъибгын кГел'бы аГче - паГчена хъыхъа итГумба чГиес хъивийхъар. Манчыс ыкГар хъауед шас тамаше вухъа. Оюнджагъыл' хъибхъа шас башта вухъа деш няГгаГбмы, мысаммы РыжикГ абкГын. Эхъал' шеле писта хабар къавхъу. РыжикГ авгуна. Мана няджаб деший, гыргнанче тГалабавъуна къоншибышди маГгаГлабышеб ивийкырынбы. Хъыйгъале РыжикГ чГакГынбышеб тГалабаъа гибгъыл. РыжикГ бикырна хаГмна тГалаб гъавъуна. Амма няджаб идякына. Ненгъукеджар къалихас дяхыГна. ХаГмыб отмышывхъана меб мичГееб РыжикГ тГалабаъа гибгъыл. КъоГлле йигъыд отмышхъыйин. Ед'ий декий РыжикГ талаб гъавъуйке явашувхъайинбы, манбышди йикГехъа ады РыжикГ абыйни сихнарершей хъоГбхъуГнайхам ва. Йишди хивынбыше хъоГхъаГс деш, гыргынбышикГле РыжикГ ваГда вухъа. РыжикГ дешдяГнгъаГ ши лап гъари-

блამышний вухъа. Нениджад оюнбышын ши шадаъа дешдий. ШакГле меб РыжикГ къавджес деш ва фикырбышке шас лап писдайий эйхъе. Каллеехъа гъар джура фыкырбыний хъооГ. РыжикГ хъоГбхъуйинбышхъаний фикырамыш воохъе, нягъаГбий манбышка сачахарас, манбышке йишда РыжикГ къавшес. Амма гъаГйифки РыжикГ дешда. ХъебытГесын йигъ тамехъени вахтал' едейий деккее ши индюшкГлабышыс кар гъуво дегейхъа ааГс йыГкъаГл'ни маГгаГллеехъа йахъыл' гъаъа. ИндюшкГлабышыс кар гъуво манбычини дегеехъа агъы хъахъаний хъооГ, сайид са кГылин явашын сес кГыйихъе. Сес чГиек` авгъахъинне кГыйихъе. ЦГетта йишди йикГехъа ады шас алягуйнехам ва. Гойне ман сес мед кГайхъыйин ненчемы кГаненче хъады, амма йидж чГиек авуд хъинне. Ши ськГыл'ба хъакГан гибгъыл. ХъабкГынийхъа ил'дякы ненчейее сес кГайхъы илякасди мыГсляГгаГтеехъа хъабы. Ахтыни панкелершенчегъана илгъебчГу,зы оГгее хъигъинар чодж сес гъайхъыйни суралхъа илгъебачГе. АГгъдят гъеъе маа кГуй воб -сес гъаъа чодже. ГъакГебаб шас кГел'ибхынна, хаани йикъал' хебна кГуй вухъай. Мани кГуе едейий деккее къыГд'мина кГартГыфар гывадже ыхъа. КъыГлинаб кГартыфар манче алхъауйле хъыйгъа инсан кГигъмехъаджива кГуй оогъаннче итГумаъа вухъа. Гыргыни мани РыжикГ тГалабаъани йигъбышыл' шас кГел'гъитхынийин йишди санкГвее гывагас дюгул'ябкГасди мее кГуйнан джига сечмыш гъаъу ыхъай. Ши кГуйни оогъенче манке кар акГанаъу ыхъа, гихъесыд кГелигъиханаъуйин. ШакГле

къайхыйин сес мани суралений хъооІ. Явашда панкьоІлер къырагъылхъа хъа-
 ту ши къуехъа иляка. Къуйни кІанек`
 гъиджомы са кар къеджейий. Мана кы-
 ка вухъа. Амма гъаІиыф ки мана йишда
 РыжикІ деший. Къуйни кІанеке шахъа
 къоншибышда Черныш къыкаий иля-
 ка. Ненчемы мана къуйеехъа кІейбхъу
 шакІле вацІа деш. Черныш алхъивше-
 ста шехъа гудж деший, манчыхъа гора
 дек` хъортІул`. ЦІерра дек` ыхыйхын-
 на шека къуйилен кар акІанагъуйке.
 Манчиле хъыйгъа алебтІы нердиваныб,
 кІечІу къуйеехъа Черныш алхъабчуна.
 Хыленче гившу къыка иляккы джу-
 ни хылепбышхъа ахъанаа гъау эйгъи:
 – РыжикІ авайкына бес нишисте шу шад
 дѳохъе? Са вацІа деш нямы мана серабы-
 шын хъывхъа. ГъакІебаб, мана иишда
 РыжикІний, вудж амма кІапкІар хъыв-
 хъана. Яраб мана къуйеехъа кІивхъассе,
 дедейний адейний хахъа дешнийхам

эвчІу. Манбышын хав йисен` ооѳаб чар-
 дахыб дешин карыхъа. Хавани дахалхъа
 раІгъаІтба джаб илхъебчІес воохыи ву-
 хъа, нишис ва увгъее ман сывани дибкы
 ыхъа. Дахахъа аІкъна кума илгъечІена
 бухараний. РыжикІ гъел`бет` мани да-
 халхъа илхъевчІу гойнеб бухареехъа
 кІебхъу вобна. Адее къыІлина мысад-
 жад акка итІумаѳа деш мана хъаІбкІын
 аккасхъа хъыгъевчІуна. Манчѳб
 йикъаІл`ни маІгъаІлеехъа илгъевчІу
 къуйеехъа кІебхъуна. Къийна амма ман
 гыргыда лезимда деш шаскъа. Эн ки
 ваджибда РыжикІ авакий ыхъа. Йишди
 шадвалихъа къарар вухъа деш. Гыргын-
 гъуле херра йишда кІыл`на йичи ша-
 дыйхъа. Манкъее РыжикІылхъа хъыли-
 бы аледчы увгъойин «Вай йизда гъариб
 РыжикІ. Гъу къыкаджаб деш йишда гъу
 гъашде авгуна (потеряшка) вобна.

*ЦаІхни мизелхъа сакІал гъавъына –
 Гюл`нара Керимова*

Алгъураев эвманы
Улуцвалхыи
Магъаичкълос

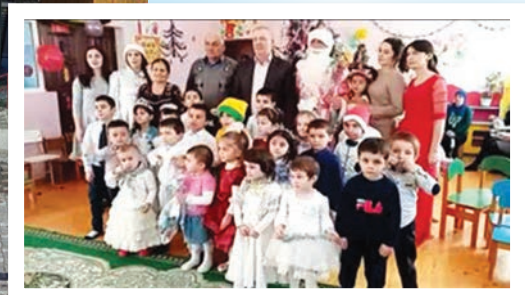
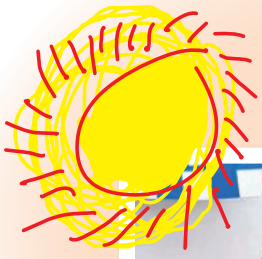
Нимее мыджагбайи ийгъни паркыше,
Магънийбы хъадаихъа джаад шитГярше.
Обзурий гъатлаъа джаа къасынбыше,
Нимее мыджагбайи, гъу Магъаичкълала!
Каспийн вас серинин кул`якбы гъаъа,
Чини мыртарше коксехъа сааъа,
Хайм-ийгъ вахъа гъоока, хабарбы гъаъа,
Каспий ярашыгъоб, вас Магъаичкълала!
Мыджагын гъар джура миллетбы вахъа,
Мыджагын сувабы, дерабы вахъа,
Ымыр хыллийба воб инсанаршихъа,
Агъсаххъал аваака, вак` Магъаичкълала!
Кавказын са хайдын акка гъу ыхъа,
Айна, хъоона инсан мигъман вас ыхъа,
Арына гъар мигъман вахъа гъаиранхъа,
Таарыхын са лышан, гъу Магъаичкълала!
Верыгъ илхъоочленкъа, ул`валхъа воохъе,
Каспий ярашыгъоб, вас кыл`на бала,
Верыгъ илхъоочлелхъа гъу са дарваза,
Геледжагъ гъицайглар, вас Магъаичкълала!
Улуцаихее гъаъа водун фахр вака,
Мыджагна вобний пайтахыб шахъа,
Гъар мизейл`ойкланан шаирар вахъа,
Дюн`ийейл`джаб тай дешда, вас Магъаичкълала!

Июнын 1-дйин йыгы ушахаар кьорамыш гьаьан йыгы вод

Гьар сен июнни цетдийни йыгыл` ушахар кьорамыш гьаьан йыгы алгьайти. Цетда дюн`ейл` ушахаршини джигайни гьаКее гаф гьавьына 1925-ди сен Женеве алгьавгьийни конференцийе. Маьаб кьарар кьабыл` гьавьы, гьар сен июнни 1-ил` ушахаар гьивааджен йыгы алгьаьасда. ХаIбна Ватанна ДяIвгьий гибгьыл мее маIхуIдын байрамбы алгьаьас ыхьа деш. 1949-ди сен Дюн`ейни Едяаршини конгрессе ман суьал мед кьалхымыш гьаьийин. 1950-ди сениле гидгьыл гьар сен июнни цетдийни йыгыл` ушахаршин йыгы кьейд гьаьан. Кьыйна Россияни чIакIынбышее ушахарнани хизанбышис сабара кумагбы гьеле вод. ШаIьаIрбышее, районбышее ушахаршыс бахчебы, мактаббы, медын марахукван марказбы ачмышааьас чалышмышеебахье воб. Ушахаар йишин геледжагь вод. ЧIакьынбы чалышмышеебхьес вуккан, ушахаршис югун йешайиш ыккеесын имканбы яратмыш гьаьас. АIзизын ушахар вушун йыгы мубаракда ихьен. ЧIакIынбыше са байрамни йыгыл` деш, гьар йыгыс ушахар кьорамыш гьааьас вуккан, манбышис гьргын кумагбыд гьелес ыккан...

Хан Алмаз

БАБАЙНИ БАГЪЕЕ

Йишди бабайни багъе,
Ахтын, чаклын йивара,
Йиваршилхъа багъеени,
Гедахавод шитлара.

Аква гъаъы йиваршил,
Гъаъа акве къукъара,
Аквеенче аледахва,
Хурун-хурун шитлара.

Гогарчын, былдырчинар,
Зыгъзыгъара, маччарер,
Къаратовух, клапклаптер,
Сыгъырчынй, хеккалер.

Багъе мани шитларше,
Гъарынче са иш гъаъа,
Манче гъашапрат къайихы,
Багъын магъсул хад хъаъа.

СЫВАЙНА ХАВАР

Са хивее ыхъана са къаџса ГъаџаИндидей. Манкъухъад ыхъайинбы са биссий, сайиб дадал. Йыгъбышди са йыгъыл` Гъаџсан дидей чџалагеехъа осбы аллес гъайкъанна. Йыкъыгъийна вахт вухъа мее биссий эйсийс охъанасын кар ана йаџхъыџлхъа хъигъоочлена. Манчин дадалыс тапширмиш гъаџан, сываџлай абы гъу алдамыш гъаџас вуккийканас, негакъа акка ачмыш гъымаџа. Биссий хаакке сабара гъырагъламыш вухъа мее сываџлай абы къулесхъа хъывхъа маџгъний гъаџана: «Ай дадал, уфтанна дадал, са къулеле гъоозуре ле, зы вас сук абы воб, манчике са дад гъеџе ле...». Сываџлайн сес къайхъы мее, дадал къулелхъа илхъевчџу ман ачмыш гъаџы манче илџааккана. Сываџин эџба дадал чалмышавгъу, чџалагни суралхъа къадахъван авайкъанна. Дадалын гъаџрай гъавъу мее, биссийкъле аџџахъен, сываџин дадал авхъу вухъай. Эџба хъадабхъун биссийн дадал къатдивхъан гъаџана. Хъигънийни йыгъыл` мер Гъаџсан дидей айкъанна ишилхъа. Биссий манкъус охъанасын кар ана авайкъанна. Ханче хъигъевчџессе, мед биссийн эйгъен дадалыкъле: «Меб сываџлай аблесда, гъу манчис акка ачмыш гъмааџа, къулелеб гъимоозар». Тапшырыгъбыд гъуво биссий авайкъанна чџалагни суралхъа. Биссий сабара акъаџна хъывхъа мее, меб сываџлай абайлена, къулек` авуб гивъур меб чина маџгъний гъаџана: «Ай дадал, уфтанна дадал, са къулеле гъоозуре ле, зы вас сук абы воб, манчике са даад гъеџе ле...». Дадал сабара вахтна сес дена гивийџарна, сываџин мееб чина маџгъний гъаџана, гойне манчин

эйгъен: «Деш зы гъу оохъанас, дора ши гъывагвас, зас гъамбаз вухъе...». Мееб сыІваІйн маІгъний гъааъана: «Ай дадал, уфтанна дадал, са къулеле гъоозуре ле, зы вас сук абы воб, манчике са даад гъеъе ле...». Дадал меб алдамыш вухъа, къулеле гъоозарна. СыІваІйн экіба мана авхъу къадахъванна. Дадални гъаІрайлхъа меб биссий гъивийхъарна. Ини элесыб мана сыІваІйни хыленче къатдивхъан гъааъана. Биссийн дадалыкъле эйгъен: «Зы вакІле мед эйгъен, мысаджаб сыІваІйлхъа иняммыш моохъе, мана хебна аІмаІлдар вобна, манчин гъу оохъанасда». МичІеедийн хъыхъа мее ГъаІсан дидей меер ишилхъа айкІанна. Биссийб эйсийс охъанасын кар ана меб хаанче хъигъевчІес гъазироохъена. ДалаыкІлед эйгъен: «Негагъда сыІваІйс акка ачмыш гъимааъа, къулелеб гъимоозар...». Биссий хааке аІкъаІна хъывхъа мее, сыІваІлай меб абына. Къулек авуб гивъур чина маІгъний гъааъана: «Ай дадал, уфтанна дадал, са къулеле гъоозуре ле, зы вас сук абы воб, манчике са даад гъеъе ле...». Дадалын сес гъидяъан. Сабара вахт абкІын мее, сыІваІйн меед сес гъааъан. Манчилхъа дадал иняммыш девхъа мее, сыІваІйн гяшен карбы гъааъанбы : «Зы текба авху воб, зас гъаммаз ыккан, деш зы гъу оохъанас, дора йизди хаахъа вуІххъаІс, зы вас са кІукІай денана гъевлес, окІыб сааъас, емыб гъевлес, деш зы вас писин гъааъас...». Дадал мееб алдамыш вухъа, къул` аахъан. СыІваІйн экіба авхъу дадал авайкІанна чини хаахъа. Мани йыгъыл` ГъаІсан дидей аІкъаІна ыхъа. Дадални гъаІрайн сес къайхъы деш. Эхъал` ГъаІсан дидеий биссий хаахъа хъабы къеджен, хав ачухда вод, дадалыб дешоб. Биссийн ГъаІсан дидеис хабар гъааъана къоІлле йыгъна хааскъа сыІваІлай абы ва. Экъба ГъаІсан дидее тифанг алябтІы, гъинбы гъабкІын сыІваІлайни хаанче дадал къатдивхъан гъааъана. Манчиле хъийгъа дадалын дегъе мыса джад иджаза дена акка ачмыш гъагъы деш.

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа сакІал гъавъуна – Ш.Бабаева

Вагъид Мирзоев

Телеба

Китаб алеетле хылахъа,
Ацал` сееъэ кал` леехъа,
Фыкыр гъевле гъу джаб валхъа,
Кыл` валике гъу, теляба.

Магъаиллимис клыры гяххъе,
Пионер, муГьуИббат аххъе,
Ылымыс акка аахъе,
Аалим ихъе гъу, теляба.

Комсомолыс кумаг гъеле,
Гьокууматын борджбы хъеле,
Ленинна васийиб йикГек,
Гъиваадже вассе, теляба.

Партийейныд къараарбы,
Законбы вод югун карбы.
Гьокууматыс халкъыс зараарбы
Кул` ле гымеле гъу, теляба.

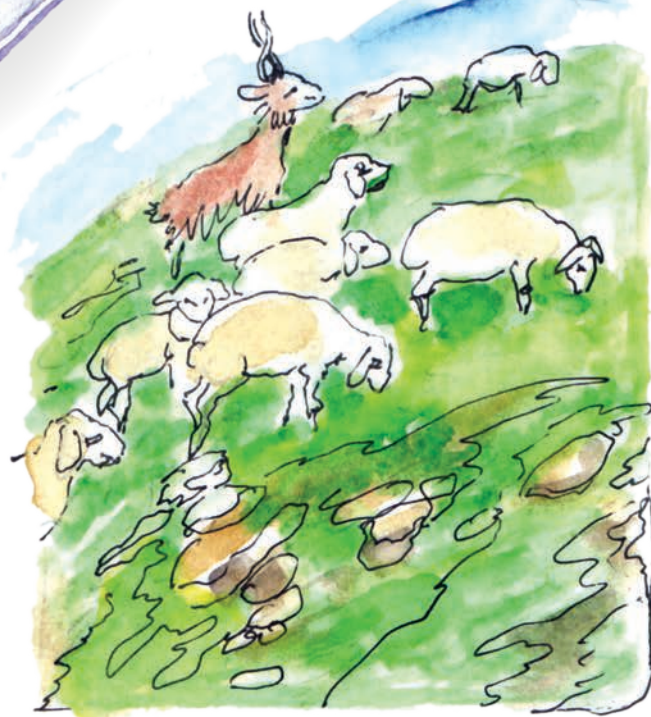
Вагъид магъаиллимын нийят –
Къаджей ваке са карамат.
Гъевледжын чис югна къиймат,
Загъмагтыс савкы, теляба.

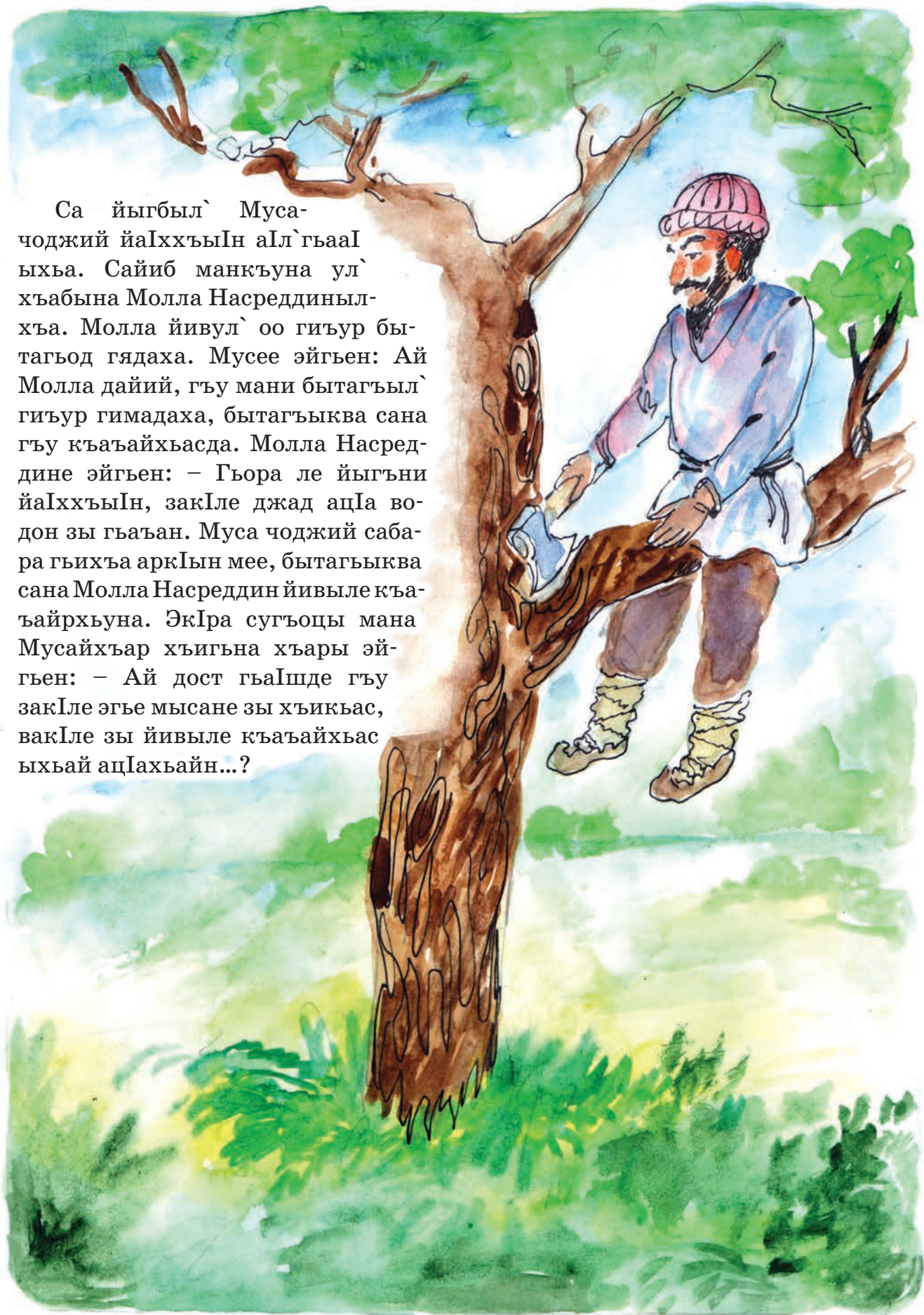
Молла и Хабарбы

Са йыгыл` Молла Насреддин базареенче чуру алищы хъары. Хаа ман чуру истолулхъа гиххы хыгечена. Хъары къеджен, биссийн гыргын чуру одхунод. Хъал вухъа Молле машше пештее адкъаваты биссийни клухыс хъетлаан. Манчин клухъ гетхун, силибы къедженбы. Молла Насрадине эйген: – Вас наш хъихъен, гъу зы алишийн чуруд одхун, гъале ахъа над гъаа вод зале...

Са йыгыл` Молла Насрадине хаани огийл` тиканбы эзанбы. Манбы къадже хъунашее хъидгын гъан, – Ай Молла, ман колер нишисне гъу эзы? Молла Насрадине эйген: – Къуссурбышин даварааршин сюрибы ал` гъаа инкъа мани тиканбышилхъа хъа ачахарас. Манчике ши савы палас хъоохас, мана палас масса гъуво балкан алишес, балкан масса гъуво машин алишес, машинаква ши галахъа ву хъаа...

Са йыгбыл` Муса-
чоджий йаIххыIн аIл`гьааI
ыхъа. Сайиб манкъуна ул`
хъабына Молла Насредини-
лхъа. Молла йивул` оо гиъур бы-
тагъод гьадаха. Мусее эйгъен: Ай
Молла дайий, гъу мани бытагъыл`
гиъур гимадаха, бытагъыква сана
гъу къаъайхъасда. Молла Насре-
дине эйгъен: – Гъора ле йыгъни
йаIххыIн, закIле джад ацIа во-
дон зы гъаъан. Муса чоджий саба-
ра гьихъа аркIын мее, бытагъыква
сана Молла Насредин йивыле къа-
ъайрхъуна. Экира сугъоцы мана
Мусайхъар хъигъна хъары эй-
гъен: – Ай дост гъаIше гъу
закIле эгъе мысане зы хъикъас,
вакIле зы йивыле къаъайхъас
ыхъай ацIахъайн...?

Валех Талызат

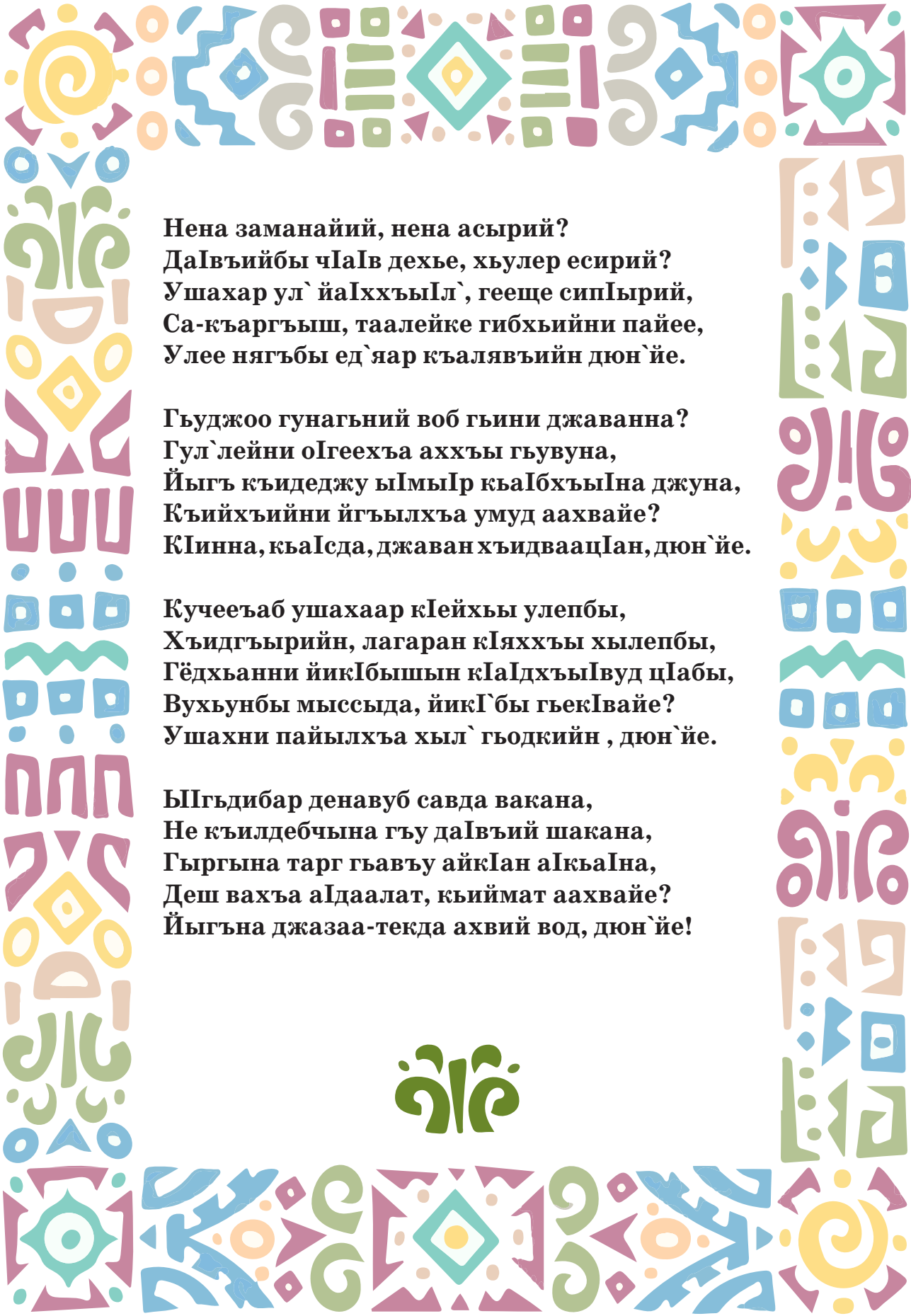
Дюн'йе

Санкъус кар гъелевуд, санкъуссе къешце,
Са ухooха, санкъун джануд илещце,
Са хъикIас даIхаIва ялвармышехье,
Гърхъан бынагъбышди ялавее, цIайее,
Джанее инсаф, аман, эб дешын дюн'йе.

Ирхъынийле джазаа гъуву инсаныс,
Вардеш гъаъа хылес къылындж, къалханыс,
Асырбына ооIбхуI гъини таланыс,
Эбан басдур гъавъу торпах, някъв, къайе,
Эб илѐбгъу йишда идяйцIен дюн'йе.

ВаIш рангеехъа эчIе, оIгийл` югехье,
МекIвда къаджы юххъан, инанмыш мехье,
Хъулед аазыр сен вод, алдамышоохье,
Кал`як, фырылдахыл`, аххъы чин майе,
КъаIс хъыхъай гардана ил`дяатIан дюн'йе.

Миллетбы саIйхыIъыI, тамаше гъааъа,
Ил`дякка инсане гъуджоо цIыцIаъа,
ОIлкабы, шаIгъаIрбы ахва хараба,
Малякни донеена багъална хойе,
Шака оIдж алябIы, чIаIв дехъен, дюн'йе.

Нена заманайий, нена асырий?
ДаІвъийбы чІаІв дехье, хьулер есирий?
Ушахар ул` йаІххъыл`, гееще сипІырий,
Са-къаргъыш, таалейке гибхъийни пайее,
Улее нягъбы ед`яар къалявъийн дюн`йе.

Гьуджоо гунагъний воб гъини джаванна?
Гул`лейни оГеехъа аххъы гьувуна,
Йыгъ къидеджу ыІмыІр къаІбхъыІна джуна,
Къийхъийни йгъылхъа умуд аахвайе?
КІинна, къаІсда, джаван хъидваацІан, дюн`йе.

Кучееъаб ушахаар кІейхъы улепбы,
Хъидгъырийн, лагаран кІяххъы хылепбы,
Гедхъанни йикІбышын кІаІдхъыІвуд цІабы,
Вухъунбы мыссыда, йикІГбы гьекІвайе?
Ушахни пайылхъа хыл` гьодкийн , дюн`йе.

ЫГъдибар денавуб савда вакана,
Не къилдебчына гьу даІвъий шакана,
Гыргына тарг гъавъу айкІан аІкъаІна,
Деш вахъа аІдаалат, къиймат аахвайе?
Йыгъна джазаа-текда ахвий вод, дюн`йе!

аіе

АМИНАТ ДЮНЬЕ АБДУЛМАНАПОВА УШАЖАРШНИННИ УЛЕКА

Са йыгьыл` едее Шамил` дукане-ехъа гыней алишщес йыIххъыл` гъа-ъана. Дуканеенче сакIал гъаъын пыл алятIы, йидж гыIсаб гъаъас дяIхал ахуна: Хаахъа хары ед`икIле эйгьен: «Ед`и, гъу няъасна зас халтда тIубаар гьидяъы, вакIле къеджейе, зы нимегана четинийвааллайий цыцIааъа. Зассе халтда пыл гыIсаб гъаъас аIхал деш....

***

– Са йыгьыл` Камил` дарсеенче хъары мее едике хъийгIанан:

– Ед`и, гъаIкIедане дюн`йе илийкIар?

Ед`ее гьинкъукIле эйгьен:

– Хъодкуда водун дих.

Ай ед`и, бес няъасне йиваар хъиккид`ейкIал, нейыд кегъризбышее-дын хъяIн ид`ейтIал...?

***

Ед`ис ыккийкынна шулухийвалла гъааъа ва Амир гетас.

Амирее ед`икIле эйгьен: «Ед`и, агар гъу зы гетеэ, гъу кIраныка хайыбышеехъа къалхымышееъэс.

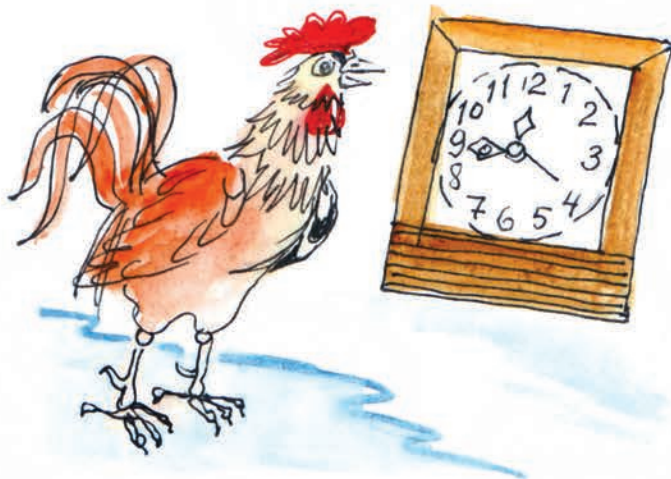
Йизда дост кIрановцикI ворна ...

***

Расулее джуну чоджукIле эйгьен:
– Дадалын гьыргыни дюн`йейс ишыгъ гъеле.

НяIхуIдне манчын ишыгъ гъеле? Мухтарее мыгабы саъы хъидгIын гъа-ъан.

Расулее эйгьен: – ВакIле къеджейе, мана гъоокIу мее дюн`йейл` суIп` ач-мышеехъе....

АЕККЯАРШИН УВГЬОЙБЫ

Иттунн мизен сувалиныд саъа,
къапӀни мизен хыледыныд акӀан гъаъа,
Мизен дюн`йе ойхъанан,
Дюн`йе одхъан, ахыр гӀдхъан....

Дадалын гъоокӀуй дурустына вахт вобна.
Дадалын бордж гъоокӀуй водун.
Дадал, хивна аӀнгал дена ишлемиш воохъена
саӀъаӀт вобна...

Гъавъуна писвалла, джаза дена аахвана деш,
Джус дехъана, мерункъусур ыхъес деш,
Югуныд, писыныд гыргынкъухъад водун...

Гъар эйгъен эхтилет, мааӀгнаква ихъес ыккан,
Къылынджиле экӀын джуваб(кал`ма) водун,
Джувабын гъам гекӀана, гъам хъуваркааъана...

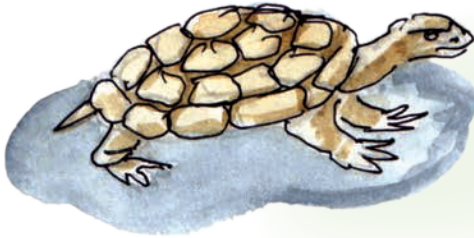
Са йивуке чӀалаг деш эйхъен,
Са тапыке сува деш воохъена,
Са хылека гап гъаъас деш воохъена....

ШЫКЫЛ'БЫ
РАНГЛАМЫШ
ГЪАЪАС ХАЙР
ХЪИХЪЕ

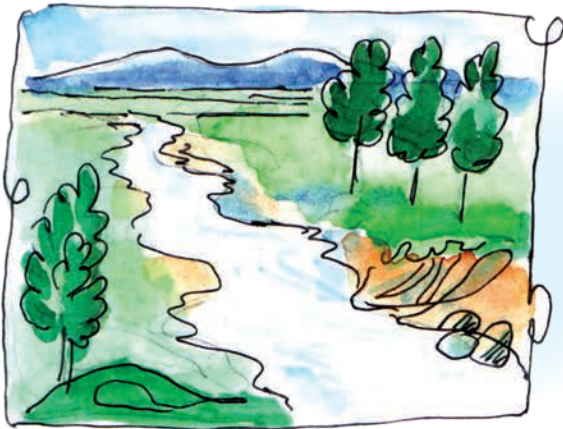
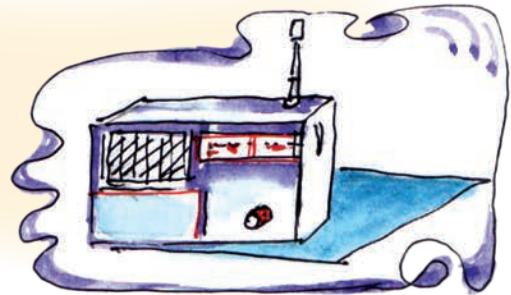
ТАЛМАДЖЕБЫ

Шахъаб са яц вобна:
быттике ихъдявхъу,
Йицеехъа оочле деш.

Капагъ ыхъеейид, вудж кIумкIум деш.
Хъинее вухъеейиб вудж балугъ деш.

Къел`бы деш, хылепбы деш,
Гал` деш, миз деш,
Амма дюн`йейни гъар мизаршил`,
Вудж йишон гъааъа.

Ал`гъааIна, ал`гъаана,
ЙыкъяIлхъа сабкIыл иляакка
джаб деш.

Шахъар са къорана вор,
Вуджее хаIмде аазырбышка
ваIкъаIбы ухъийхъан гъааъа.

Соколёнок

Лачын

3/2021

май – июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г. выдан
управлением Роскомнадзора по Республике
Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Дадашев
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов
К. Шамхалов

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

На обложке – фото Гаджикурбана Расулова
«Сестры Ханмурзаевы».

Формат 60x84 1/4
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 2,98.
Уч. печ. лист 3,25.

Выход в свет 22.06.2021 г.
Тираж 229 экз.
Заказ № 899.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная